

**FRIEDRICH
EBERT
STIFTUNG**

Київ

Gorshenin
Institute

«УКРАЇНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО ТА ЄВРОПЕЙСЬКІ ЦІННОСТІ»

ЗВІТ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ
СОЦІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Дослідження було проведено Інститутом Горшеніна у співпраці
з Представництвом Фонду ім. Фрідріха Еберта в Україні та Білорусі

Зміст

Вступ	4
Методологія	5
Розділ 1. Українське суспільство крізь призму сприйняття європейських цінностей	7
1.1. Національна ідентичність українців	7
1.2. Геополітичний вибір як фактор ціннісної орієнтації українців	10
1.3. Місце європейських цінностей у ціннісній системі українців	13
1.4. Рівень толерантності українців	13
1.5. Громадянська культура	14
1.6. Екологічна культура	15
Розділ 2. Уявлення українців про європейські цінності	17
2.1. Визначення українцями головних європейських цінностей: якісний вимір	17
2.2. Сприйняття українцями європейських цінностей: кількісний вимір ..	19
2.3. “Єврооптимісти” та “євроскептики” як два кластери українського суспільства	21
Розділ 3. Механізми формування уявлень про європейські цінності	23
3.1. Досвід відвідування українцями країн Європи	23
3.2. Джерела інформації про європейські цінності	25
Висновки	27
Додаток 1. Кластерний аналіз	31

Події останніх років підтвердили безальтернативність європейського вибору України. І в цьому сенсі Європа розуміється не тільки як географічний простір, але, перш за все, як ціннісний.

Ціннісний вибір українського суспільства завжди супроводжувався гострою дискусією всередині країни. Разом з тим, українці продемонстрували, що готові боротись та йти до кінця у боротьбі за власні переконання.

У той же час, дуже часто уявлення українців про європейські цінності містить стереотипи, хибні переконання, що були сформовані пропагандою і маніпуляцією з боку тих чи інших політичних сил чи під впливом зовнішніх чинників.

Тож яким є уявлення українців про європейські цінності? Чи розділяють вони основні принципи європейської спільноти? Як залежить уявлення про європейські цінності від регіону проживання та віку? Чи пов'язане уявлення про європейські цінності з тим, який зовнішньополітичний курс підтримує людина? Як формуються уявлення українців про європейські цінності?

Для того, щоб відповісти на ці та інші запитання, в квітні-червні 2017 року Інститутом Горше-

ніна у співпраці з Представництвом Фонду ім. Фрідріха Еберта в Україні та Білорусі було проведено всеукраїнське соціологічне дослідження на тему "Українське суспільство та європейські цінності".

Важливо зазначити, що під час проведення цього дослідження відбулася довгоочікувана і надзвичайно вагома подія для українців – 11 червня 2017 року Україна отримала безвізовий режим з ЄС. Отже сьогодні все більше українців зможуть особисто, або завдяки розповідям родичів та друзів, дізнатися про менталітет європейців і побачити, які цінності розділяє європейське суспільство та як вони впливають на їхнє повсякденне життя.

Результати дослідження можуть бути корисними для детального ознайомлення представниками структур ЄС та українських органів влади, політиками та експертами, громадськими організаціями та активістами для більш глибокого розуміння ціннісної орієнтації українців та їхнього ставлення до європейських цінностей.

Методологія

У квітні-травні 2017 року Інститут Горшеніна у співпраці із Представництвом Фонду імені Фрідріха Еберта в Україні та Білорусі провів соціологічне дослідження «Українське суспільство та європейські цінності».

Об'єкт дослідження – українці віком від 18 років, з урахуванням основних соціально-демографічних характеристик (стать, вік, регіон проживання), **предмет** – уявлення українців про європейські цінності.

Мета дослідження – дізнатися, що українці розуміють під європейськими цінностями та дослідити механізми формування цих уявлень.

Для досягнення зазначеної мети були поставлені такі **завдання**:

- дослідити, що знають громадяни України про європейські цінності;
- дізнатися, чи поділяють українці європейські цінності;
- виявити, чи залежить уявлення українців про цінності європейської спільноти від регіону проживання та віку;
- проаналізувати, чи пов'язане уявлення про європейські цінності з тим, чи підтримує/не підтримує людина євроінтеграційний курс України;
- з'ясувати рівень ідентифікації українців з європейцями;
- дослідити, як формується уявлення українців про європейські цінності, та визначити існуючі канали отримання ними інформації про європейські цінності.

Під час розробки програми дослідження були висунуті такі **гіпотези**:

1. Уявлення українців про європейські цінності є фрагментарним і суперечливим, разом з тим, вони в більшості розділяють основні ціннісні орієнтири європейської

спільноти.

2. Уявлення українців про європейські цінності залежить від регіону проживання та віку.
3. Уявлення про європейські цінності пов'язане з тим, чи підтримує/не підтримує людина євроінтеграційний курс України.
4. Отримання українцями знань про те, що являють собою європейські цінності не є системним.

Методи збору інформації:

1. Фокус-групові дискусії

У квітні було проведено 6 фокус-груп, по дві (з прибічниками та противниками ідеї євроінтеграції) у кожному з трьох міст: Києві, Львові, Дніпрі.

До участі у дискусіях запрошувались українці віком 18-65 років. Кожна з груп складалася порівну з чоловіків та жінок.

Результати фокус-групових досліджень були використані при розробці анкети всеукраїнського опитування. Також думки, які висловлювали учасники дискусій, було використано для більш глибокого розуміння отриманих даних в ході особистих інтерв'ю, пояснення певних тенденцій.

2. Особисте інтерв'ю

У травні-червні, після проведення фокус-групових дискусій, було проведено особисті інтерв'ю (face-to-face) відповідно до місць проживання респондентів. Усього було опитано 2000 респондентів у віці від 18 років у всіх регіонах України (без врахування окупованих територій АР Крим, міста Севастополя, Донецької і Луганської областей) за квотами: регіон проживання, стать і вік респондентів.

Основні етапи дослідження склалися з:

1. Розробки анкети
2. Формування вибіркової сукупності
3. Рекрутингу та інструктажу інтерв'юерів
4. Проведення польового етапу (інтерв'ю з респондентами)
5. Контролю роботи інтерв'юерів
6. Кодування, введення даних, контролю на логіку та математико-статистичну обробку інформації
7. Узагальнення та аналізу отриманої інформації, підготовки звіту

Польовий етап дослідження проходив з 26 травня по 6 червня 2017 року. Час роботи інтерв'юерів – з 8-30 по 20-00.

Квота. Квотна вибірка була розроблена за статтю, віком та місцем проживання. Похибка репрезентативності дослідження не перевищує +/-2,2%.

Згідно даних державної статистики, спочатку була розроблена квота за макрорегіонами (Центральний, Східний, Західний, Південний, Північний), потім – за адміністративними одиницями, а на останньому етапі – за селами. У квоті також враховувалися стать та вік респондента.

Контроль роботи інтерв'юерів проходив паралельно з введенням та обробкою анкет у період з 2 по 8 червня 2017 року. Він відбувався у два етапи:

1. Контроль маршрутних листів інтерв'юерів та якості заповнення анкет (змістовний і логічний контроль).
2. Обов'язковий телефонний контроль за маршрутними листами.

Введення інформації та обробка результатів.

Введення й обробка інформації, що міститься в анкетах, здійснювались за допомогою програмного пакету для обробки соціологічних анкет OCA. Конвертацію, побудову таблиць і чищення масиву на логіку було здійснено в пакеті SPSS 17.0.

Звіт був підготовлений співробітниками Інституту Горшеніна у період з 8 по 18 червня 2017 року.

Звіт складається з аналітичних матеріалів, одновимірного і двовимірного розподілу відповідей. Результати дослідження подані у табличній та графічній формі.

Отримані дані, що містяться у звіті, представлені у відсотках (%) до загальної кількості опитаних.

Розділ 1. Українське суспільство крізь призму сприйняття європейських цінностей

1.1. Національна ідентичність українців

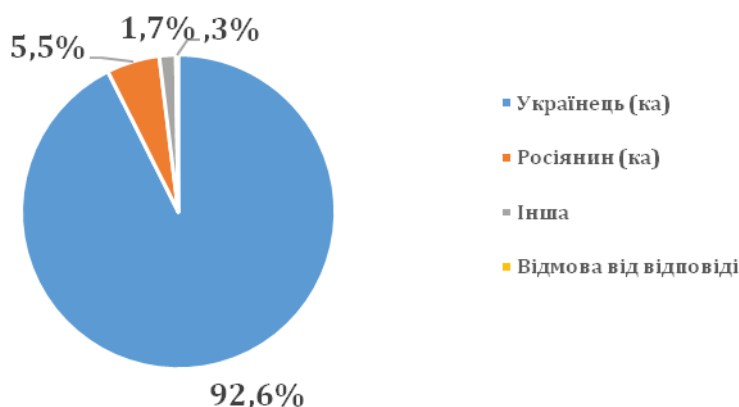
Згідно з результатами всеукраїнського дослідження, проведеного Інститутом Горшеніна, дев'ять з десяти респондентів (92,6%) вважають себе українцями, кожен двадцятий (5,5%) – росіянином.

Варто нагадати, що під час перепису населення у 2001 році 77,8% громадян України

ідентифікували себе як українці, 17,3% – як росіяни.

У Західному регіоні українську національну ідентичність декларують 98,3%, у Північному – 94,8%, у Центральному – 94,2%, Південному – 87,5%, Східному – 84,6%.

Також зазначимо, що чим молодшими є респонденти, тим частіше вони позиціонують себе як українці.

Діаграма 1.1. Розподіл відповідей респондентів на запитання "До якої національності Ви себе відносите?"

Таблиця 1.1. Розподіл відповідей респондентів на запитання "До якої національності Ви себе відносите?" у залежності від регіону проживання та віку

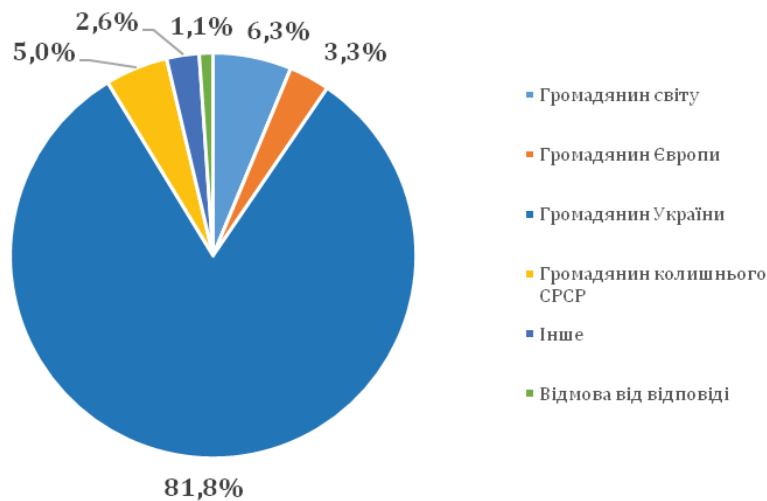
100% урядку		Українець (ка)	Росіянин (ка)	Білорус (ка)	Молдаванин (ка)	Єврей (ка)	Інша	Відмова від відповіді
ВІК	18-29 років	97,1%	1,8%	0,0%	0,0%	0,3%	0,8%	0,0%
	30-44 років	95,9%	2,0%	0,6%	0,2%	0,2%	0,4%	0,6%
	45-59 років	93,6%	5,4%	0,2%	0,0%	0,2%	0,6%	0,0%
	60 років і більше	86,0%	10,6%	0,3%	0,8%	0,2%	1,7%	0,3%
РЕГІОН	Північний	94,8%	3,2%	0,5%	0,0%	0,5%	0,7%	0,5%
	Центральний	94,2%	4,4%	0,3%	0,0%	0,3%	0,0%	0,7%
	Східний	84,6%	12,9%	0,5%	0,5%	0,2%	1,1%	0,2%
	Західний	98,3%	0,9%	0,0%	0,3%	0,0%	0,5%	0,0%
	Південний	87,5%	8,5%	0,4%	0,8%	0,0%	2,8%	0,0%

Дослідження також продемонструвало, що переважна більшість респондентів (81,8%) ідентифікують себе, перш за все, громадянами своєї країни.

Більше половини опитаних, що мають російську національність, говорять про себе як про громадян України (55,0%). Майже чверть з них

ідентифікували себе як громадяни колишнього СРСР (24,8%).

При цьому громадянами колишнього СРСР називають себе переважно ті, хто мешкає на Сході України (12% мешканців регіону), та ті, чий вік становить 60 років і більше (10,5% представників цієї вікової групи).

Діаграма 1.2. Розподіл відповідей респондентів на запитання "Як би Ви себе ідентифікували?"

Таблиця 1.2. Розподіл відповідей респондентів на запитання "Як би Ви себе ідентифікували?" у залежності від національності, віку та регіону проживання

100% у рядку		Громадянин світу	Громадянин Європи	Громадянин України	Громадянин колишнього СРСР	Інше	Відмова від відповіді
НАЦІОНАЛЬНІСТЬ	Українець (ка)	6,0%	3,4%	83,6%	3,7%	2,5%	,8%
	Росіянин (ка)	9,2%	2,8%	55,0%	24,8%	3,7%	4,6%
	Інша	0,0%	0,0%	77,8%	11,1%	5,6%	5,6%
	Відмова від відповіді	20,0%	0,0%	40,0%	20,0%	0,0%	20,0%
ВІК	18-29 років	10,2%	4,2%	80,6%	1,0%	2,6%	1,3%
	30-44 років	8,0%	3,5%	84,5%	1,8%	1,6%	,6%
	45-59 років	6,0%	4,5%	79,7%	4,7%	2,8%	2,3%
	60 років і більше	2,5%	1,4%	82,1%	10,5%	3,2%	,3%
РЕГІОН	Північний	11,9%	4,5%	79,1%	1,1%	1,6%	1,8%
	Центральний	4,1%	2,0%	88,8%	1,4%	2,7%	1,0%
	Східний	8,3%	2,8%	72,9%	12,0%	2,1%	2,1%
	Західний	2,6%	4,2%	86,2%	2,1%	4,7%	,2%
	Південний	3,6%	1,2%	83,5%	10,9%	0,4%	,4%

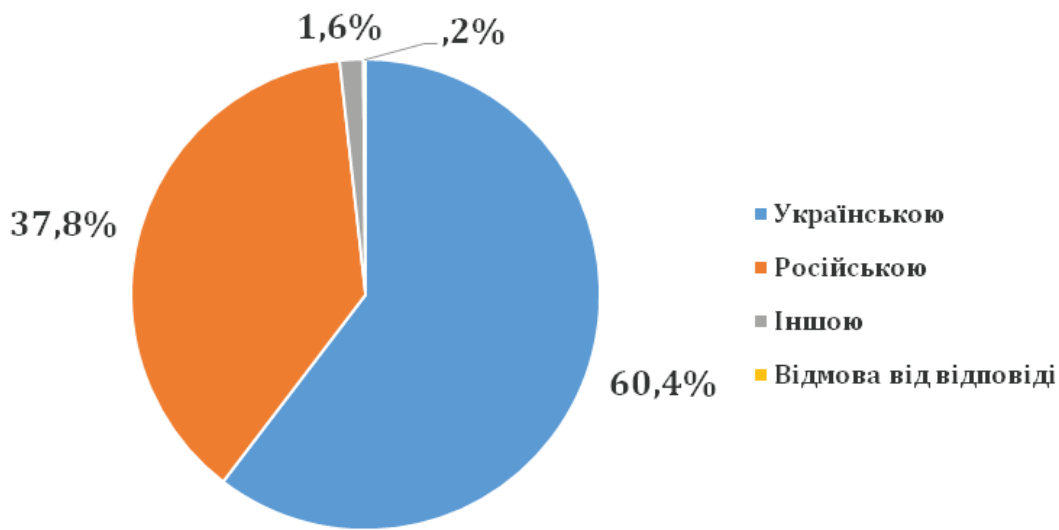
У той же час, громадянами світу вважають себе молоді люди у віці 18-29 років (10,2% представників вікової групи) та респонденти, які проживають на Півночі країни (11,9% мешканців регіону).

60,4% українців зазначили, що вдома вони переважно спілкуються українською, у той час, як 37,8% – російською, іншими мовами – 1,6%

Той факт, що у дослідженні не приймали участі жителі окупованих територій, які в більшості

своїй традиційно вважаються російськомовними, міг значно вплинути на остаточний результат щодо цього показника.

Російською переважно спілкуються на Сході України (74,7% мешканців регіону), українською – на Заході (96,5%).

Діаграма 1.3. Розподіл відповідей респондентів на запитання "Якою мовою Ви переважно спілкуєтеся вдома?"

Таблиця 1.3. Розподіл відповідей респондентів на запитання "Якою мовою Ви переважно спілкуєтеся вдома?" у залежності від регіону проживання

100% у стовпчику	РЕГІОН				
	Північний	Центральний	Східний	Західний	Південний
Українською	51,1%	87,4%	23,4%	96,5%	25,8%
Російською	43,7%	12,2%	74,7%	3,1%	73,4%
Іншою	4,5%	0,3%	1,8%	,3%	0,8%
Відмова від відповіді	0,7%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%

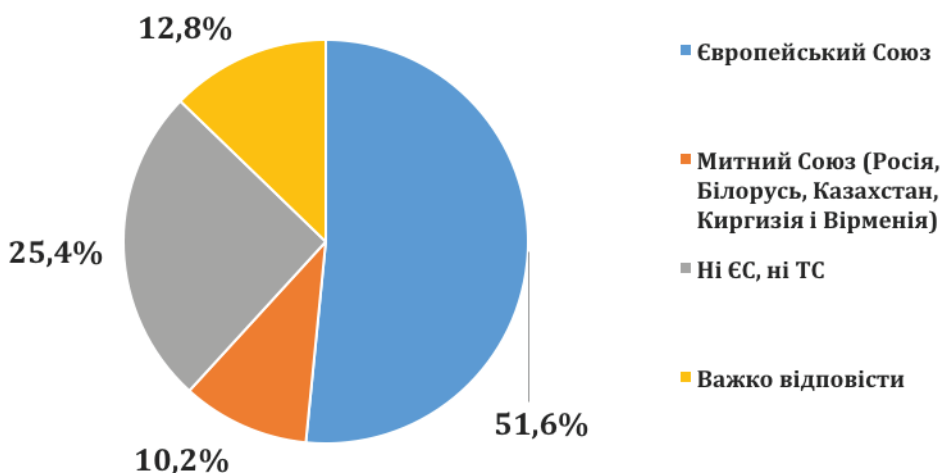
1.2. Геополітичний вибір як фактор ціннісної орієнтації українців

Більшість українців (51,6%) вважає, що Україні варто інтегруватися до Європейського Союзу, при цьому 10,2% виступає за тісне співробітництво з Митним Союзом Євразійського економічного союзу. У той же час, 23,3% респондентів висловилися проти інтеграції як з ЄС, так і ТС, ще 8,8% не змогли відповісти на поставлене запитання.

Зазначимо, що у Західному регіоні України курс на зближення з ЄС підтримує переважна більшість респондентів (77,9%), у Північному – кожен другий (50,5%), в інших регіонах – кожен

третій (Східний – 38,2%, Центральний – 37,8%, Південний – 32,7%).

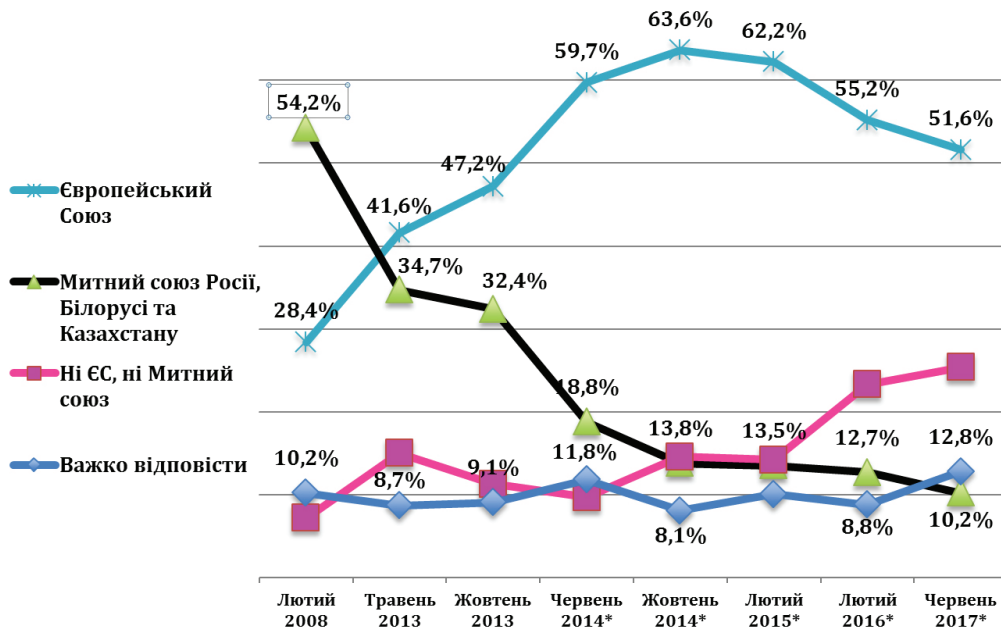
Якщо порівнювати дані досліджень, що їх проводив Інститут Горшеніна впродовж майже 10 років, ми побачимо, що все менше українців виступає за інтеграцію з Митним Союзом. Після 2014 року через напружені стосунки з Росією цей показник зменшився майже вдвічі (з 32,4% до 18,8%), і на сьогоднішній час він вже становить 10,2%. Разом з тим, за звітний період значно збільшилася не лише кількість прибічників ЄС (з 28,4% до 51,6%), але й тих, хто виступає проти будь-яких зовнішньополітичних інтеграційних процесів (з 7,2% до 25,4%).

Діаграма 1.4. Розподіл відповідей респондентів на запитання "Який напрямок інтеграції слід обрати Україні?"

Таблиця 1.4. Розподіл відповідей респондентів на запитання "Який напрямок інтеграції слід обрати Україні?"

100% у стовпчику	РЕГІОН				
	Північний	Центральний	Східний	Західний	Південний
Європейський Союз	50,5%	37,8%	38,2%	77,9%	32,7%
Митний Союз (Росія, Білорусь, Казахстан, Киргизія і Вірменія)	7,2%	14,6%	12,9%	1,4%	26,2%
Ні ЄС, ні ТС	27,5%	33,3%	28,5%	13,8%	33,9%
Важко відповісти	14,9%	14,3%	20,5%	7,0%	7,3%

Діаграма 1.5. Розподіл відповідей респондентів на запитання "Який напрямок інтеграції слід обрати Україні?" (динаміка за 2008-2017 рр.)

* крім окупованих територій АР Крим, м. Севастополь, Донецької і Луганської областей

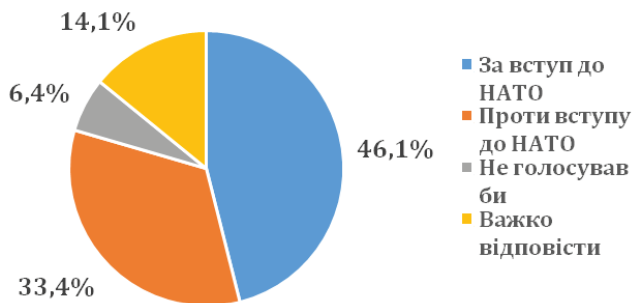
Діаграма 1.6. Розподіл відповідей респондентів на запитання "Який рівень зближення України з Європейським Союзом Ви вважає доцільним?" (респонденти могли вказати декілька варіантів відповіді)

Згідно з результатами цього річного соціологічного дослідження, кожен четвертий українець вважає, що зближення з ЄС доцільне у спільному ринку праці (26,5%), спільній економічній системі (26,4%), спільній системі безпеки – 24,2%.

Кожний п'ятий українець вважає, що зближен-

ня України з ЄС доцільне з точки зору приєднання до шенгенської зони (21,9%), а також ведення спільної зовнішньої політики (20,7%).

У той же час 17,9% респондентів вважають, що Україні жодним чином не треба зближуватися з ЄС.

Діаграма 1.7. Розподіл відповідей респондентів на запитання "Якби сьогодні проводився референдум про вступ України до НАТО, як би Ви проголосували?"

На референдумі про вступ України до НАТО "за" проголосували би 46,1% українців, "проти" – 33,4%. Не змогли відповісти 14,1% респондентів, інші не прийшли би на такий референдум (6,4%).

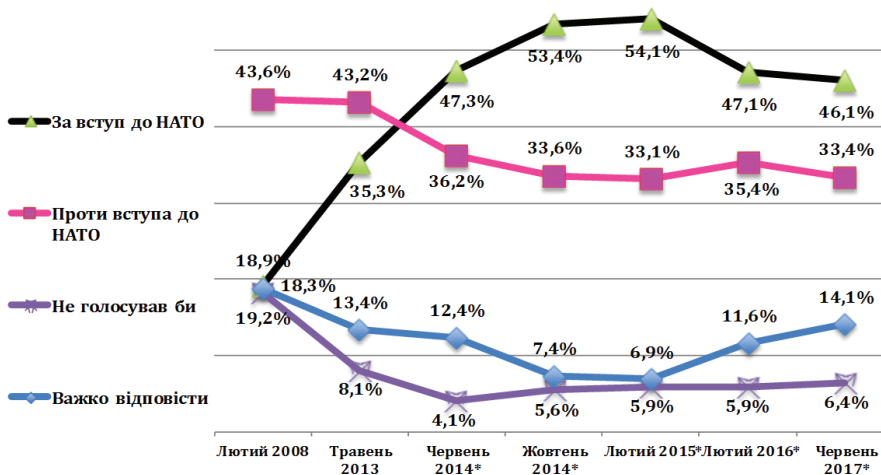
Якщо подивитися на зріз даних за регіонами, то можна побачити, що переважна більшість мешканців Західного регіону (76,5%) висту-

пає за вступ України до Альянсу, у той час, як 60,5% жителів Півдня виступає проти цього.

При порівнянні результатів досліджень, проведених Інститутом Горшеніна впродовж майже 10 років щодо вступу України до НАТО, ми побачимо, що за останні три роки цей показник суттєво не змінювався.

Таблиця 1.5. Розподіл відповідей респондентів на запитання "Якби найближчим часом відбувався референдум про вступ України до НАТО, як би Ви проголосували?"

100% у стовпчику	РЕГІОН				
	Північний	Центральний	Східний	Західний	Південний
За вступ до НАТО	41,4%	39,1%	29,2%	76,5%	21,8%
Проти вступу до НАТО	31,5%	41,5%	43,0%	11,8%	60,5%
Не голосував би	7,7%	6,1%	10,1%	2,1%	7,7%
Важко відповісти	19,4%	13,3%	17,7%	9,6%	10,1%

Діаграма 1.8. Розподіл відповідей респондентів на запитання "Якби найближчим часом відбувався референдум про вступ України до НАТО, як би Ви проголосували?" (динаміка за 2008-2017 рр.) *крім окупованих територій АР Крим, м. Севастополь, Донецької і Луганської областей

1.3. Місце європейських цінностей у ціннісній системі українців

Проведені фокус-групи розпочиналися з обговорення того, якими є ціннісні орієнтири учасників дискусій. Як показало дослідження, сьогодні у свідомості українців досить часто домінують **цінності особистого благополуччя**, такі як: здоров'я, успіх, достаток, щаслива сім'я, відсутність стресів, рідше – інтелектуальний і особистісний розвиток.

На другому місці опинились пов'язані із ними **цінності патерналістського спрямування**: якісні та безкоштовні освіта і медицина, гідні пенсії, соціальні виплати, забезпеченість робочими місцями, співмірні отримуваним доходам ціни, стабільність.

І в останню чергу учасники фокус-груп згадують цінності, які регулюють співжиття у суспільстві, умовно **«європейські цінності»**: верховенство права, демократія, свобода слова, чесність/прозорість, прагнення надати рівні можливості усім громадянам тощо.

Слід відзначити, що у регіональному зрізі європейські цінності у переліку найважливіших цінностей

згадували переважно в Києві та Львові, тоді як у Дніпрі респонденти артикулювали їх менш чітко. Із просуванням на Схід ми також спостерігаємо звуження палітри згадуваних європейських цінностей та менш чітку їх артикуляцію. Натомість, зростає ухил до патерналізму, ностальгія за визначеністю і благами Радянського Союзу.

Варто зазначити, що учасники фокус-груп, які є прихильниками євроінтеграції, частіше за її противників, згадують європейські цінності серед найбільш важливих у їхньому житті. Більшість пов'язує із ними потенційні зрушення у подоланні корупції та зростанні економіки. Вони позиціонують європейські цінності як фундамент з якого виростає благополуччя Заходу. У той же час противники євроінтеграції головним драйвером суспільного благополуччя вважають соціально орієнтовану державу, високі моральні та особисті якості її громадян.

1.4. Рівень толерантності українців

При розробці запитань щодо рівня толерантності українців, була взята за основу шкала соціальної дистанції Богардуса, за допомогою

Таблиця 1.6.
Розподіл відповідей респондентів на запитання "В якій якості Ви готові прийняти ...?"

100% у стовпчику	Як члена моєї сім'ї	Як близького друга	Як сусіда	Як колегу по роботі	Як громадянина моєї країни	Як туриста в моїй країні	Не згоден приймати в жодній якості
Людину, яка розмовляє іншою мовою	12,9%	23,0%	17,9%	9,4%	15,4%	20,6%	0,9%
Людину іншої національності	14,3%	23,6%	19,6%	8,3%	16,2%	16,7%	1,3%
Людину іншої віри	9,1%	18,7%	22,3%	12,0%	25,6%	10,0%	2,3%
Людину іншої раси	5,3%	12,4%	18,2%	11,2%	21,6%	28,1%	3,3%
Людину з обмеженими можливостями	12,0%	25,1%	25,1%	8,3%	23,5%	3,2%	2,8%
ВІЛ-інфіковану людину	4,8%	8,5%	14,5%	7,8%	37,0%	8,1%	19,2%
Представника сексуальних меншин	2,8%	3,8%	7,7%	6,8%	27,4%	12,2%	39,3%
Людину, яка відбула кримінальне покарання	5,2%	4,6%	9,0%	5,4%	36,9%	8,1%	30,8%

якої можна судити про те, якою мірою люди в тій чи іншій країні готові до різних форм контактів з представниками інших соціальних груп.

Було зафіксовано, що у свідомості українців найвищий рівень толерантності спостерігається відносно людей іншої національності та тих, хто розмовляє іншою мовою – представників цих груп людей українці здебільшого готові сприймати як близьких друзів.

Поряд з цим, рівень толерантності до ЛГБТ-спільноти є найнижчим у нашому суспільстві – кожен третій українець (39,3%) не згоден приймати в жодній якості представників сексуальних меншин. Для порівняння, ставлення респондентів до людей, які відбули кримінальне покарання, є дещо вищим, зокрема 36,9% відповіли, що готові прийняти їх як громадян своєї країни.

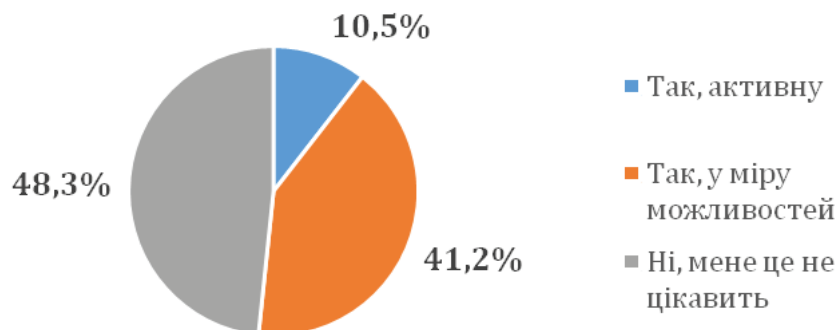
Відзначимо, що під час фокус-групових дискусій обговорення проблеми толерантності до сексуальних меншин було здебільшого зосереджено на тому, яким чином ці люди піддаються дискримінації в Україні. Більшість респондентів виступили категорично проти гей-парадів та публічного прояву гомосексуальної орієнтації. При цьому всі вони визнали, що в нашій країні існує нетолерантне ставлення до гомосексуалістів.

1.5. Громадянська культура

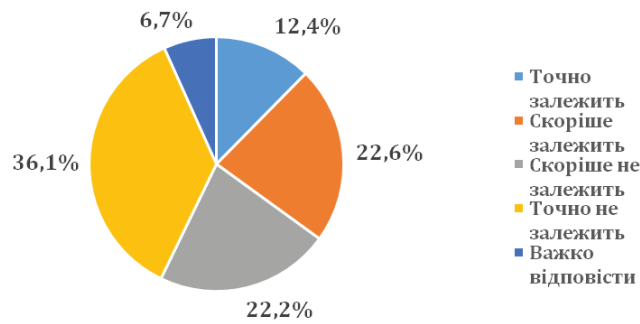
Дослідження демонструє, що лише кожен десятий українець (10,5%) приймає активну участь у суспільно-політичному житті свого населеного пункту. Разом з тим, 41,2% респондентів відзначили, що роблять це у міру можливостей. Майже половина населення країни (48,3%) зовсім не приймає участі в суспільно-політичному житті свого населеного пункту.

Більшість українців (58,3%) вважають, що якість їхнього життя не залежить від того, як вони голосують на виборах (“точно не залежить” – 36,1%, “скоріше не залежить” – 22,2%). У той же час кожен третій українець (35%) дотримується протилежної думки (“точно залежить” – 12,4%, “скоріше залежить” – 22,6%). Не змогли відповісти на це запитання 6,7% опитаних.

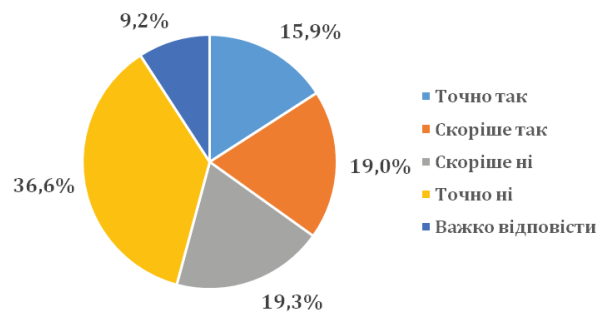
Більше половини (55,9%) українців не готові вийти на Майдан у разі бездіяльності влади, невиконанні своїх обіцянок, відсутності реформ. З них 19,3% обрали відповідь “скоріше ні”, 36,6% – “точно ні”. При цьому більше третини (34,9%) респондентів заявили, що готові протестувати у випадку бездіяльності влади (у тому числі 19,0% обрали позицію “скоріше так”, 15,9% – “точно так”). Не дали відповіді на поставлене запитання 9,2% опитаних.

Діаграма 1.9. Розподіл відповідей респондентів на запитання "Чи приймаєте Ви участь у суспільно-політичному житті Вашого населеного пункту?"

Діаграма 1.10. Розподіл відповідей респондентів на запитання "Як Ви вважаєте, чи залежить якість вашого життя від того, як Ви голосуєте на виборах?"

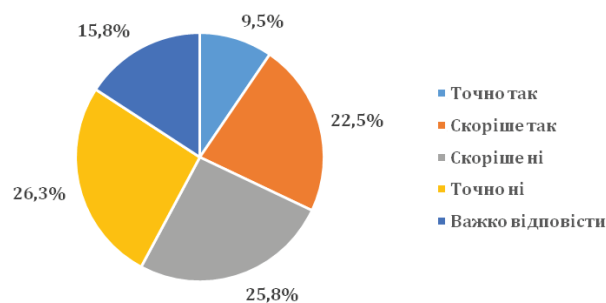
Діаграма 1.11. Розподіл відповідей респондентів на запитання "Чи готові Ви вийти на майдан у разі бездіяльності влади, невиконання своїх обіцянок, відсутності реформ?"

1.6. Екологічна культура

Проведені фокус-групові дискусії продемонстрували, що в українському суспільстві турбота про довкілля є найменш суперечливою серед інших цінностей. Усі учасники груп були солідарні у важливості даної установки. Разом

з тим, вони визнали, що українці в цілому досі не виявляють достатнього рівня турботи про навколишнє середовище.

Більше того, майже всі учасники дискусій при обговоренні питання про готовність долучитись до піклування про довкілля переводять

Діаграма 1.12. Розподіл відповідей респондентів на запитання "Як Ви вважаєте, чи може промисловий розвиток як фактор економічного зростання переважати над турботою про довкілля?"

розмову з власної активності на обов'язки держави чи підростаючого покоління.

Окрім того, респонденти визнали, що питання екології відходять на другий план там, де виникає фінансовий зиск: в Україні триває безконтрольна вирубка лісів, браконьєрство, злив забруднених промисловим виробництвом вод у річки, нівечення лісів через незаконний видобуток бурштину, досі не вирішена проблеми переробки сміття.

У той же час, згідно з результатами кількісного дослідження, більше половини населення (52,1%) відповіли, що промисловий розвиток як фактор економічного зростання не може переважати над турботою про довкіл-

ля (у тому числі 26,3% обрали альтернативу "точно ні", 25,8% – "скоріше ні"). Тим не менш, майже третина українців (32%) висловили протилежну думку: 9,5% вважають, що промисловий розвиток як фактор економічного зростання точно може переважати над турботою про довкілля, ще 22,5% – допустили, що "скоріше може".

Окремо зазначимо, що більшість мешканців (50,8%) Південного регіону допускають, що промисловий розвиток як фактор економічного зростання може переважати над турботою про довкілля. Полярної точки зору, перш за все, дотримуються мешканці Центру України (68,0%).

Таблиця 1.7. Розподіл відповідей респондентів на запитання
"Як Ви вважаєте, чи може промисловий розвиток як фактор економічного зростання переважати над турботою про довкілля?"
у залежності від регіону проживання

100% у стовпчику	РЕГІОН				
	Північний	Центральний	Східний	Західний	Південний
Точно так	5,0%	9,5%	6,2%	9,1%	24,6%
Скоріше так	18,0%	8,5%	23,2%	31,0%	26,2%
Скоріше ні	19,8%	31,6%	29,0%	28,6%	17,7%
Точно ні	37,8%	36,4%	22,3%	15,7%	25,4%
Важко відповісти	19,4%	13,9%	19,3%	15,7%	6,0%

Розділ 2. Уявлення українців про європейські цінності

2.1. Визначення українцями головних європейських цінностей: якісний вимір

Звертаючись до фокус-групових дискусій, можна відзначити, що учасники дослідження розглядають європейські цінності як квінтесенцію способу життя європейців. Часто у центрі цієї категорії стоїть повага до закону і прав людини. Утім, практично на кожному груповому обговоренні звучала думка про те, що головними цінностями Європи є достаток і благополуччя місцевого населення, стабільність і відсутність економічних потрясінь.

І все ж, європейські цінності доволі привабливі для українців і необхідність їхнього впровадження знаходить одностайну підтримку як серед прихильників, так і серед противників вступу до ЄС.

Якісне дослідження продемонструвало, що найбільш затребуваною цінністю є *верховенство права*. Його спонтанно згадали в усіх групах. Тракткування даного терміну дуже широке. Найчастіше у даному контексті говорять про *тотальну законослухняність* європейців, їхню повагу до закону.

Ще одним важливим аспектом даної цінності є *рівність перед законом*. Тут йдеться переважно про невідворотність покарання за правопорушення, без огляду на посади, регалії чи достаток.

Разом з тим, усі учасники груп погоджуються, що шлях до реалізації зазначених цінностей буде тривалим, адже, на їхню думку, в нашій державі відсутні справедливі суди; корупція сягнула шалених масштабів і охопила практично усі сфери життя; законодавча система вкрай недосконала; у свідомості громадян немає ані поваги, ані страху перед законом. Гарною ілюстрацією останньої тези є поширеність масового підкупу правоохоронців у випадку порушень правил дорожнього руху, ці випадки є настільки

буденними, що у масовій свідомості навіть не позиціонуються, як злочин.

Більше того, з результатів груп можна зробити припущення, що відсутність верховенства права в Україні пов'язане не тільки із волею еліт, яким вигідно утримувати керування системою у ручному режимі, але із неготовністю громадян обмежувати свою свободу заради закону.

Наступними, у асоціативному ряду європейських цінностей, постають *права людини*. Причому найчастіше учасники дискусій згадують про *права дітей*. Йдеться про заборону фізичного і психічного насильства щодо них.

Цікаво, що ступінь захисту прав дітей у Європі має неоднозначне сприйняття. З одного боку, усі підтримують важливість дотримання цих прав, з іншого немає згоди у питанні того, в яких межах воно повинно відбуватись. Європейська ювенальна юстиція та її правила дуже критично сприймаються українцями, її повноваження вважають надмірними. У Дніпрі, наприклад, вибухнула дискусія відносно правомірності застосування тілесних покарань до дитини.

Наступною групою, яка асоціюється із поняттям прав людини є *жінки*. Вважається, що в Європі жіноцтво більшою мірою захищене від домашнього насилля, майнової дискримінації та сексуальних домагань.

Окремо було згадано про дотримання прав *людей з інвалідністю*:

Поодинокі, але значущі, що на групах звернули увагу на дотримання прав *ув'язнених осіб*: гідне утримання у місцях позбавлення волі та доступ до системи правосуддя.

Ілюструючи цінність прав людини, респонденти згадували також: *право на демонстрації, право на гідну оплату праці, право на здоров'я і пенсійне забезпечення*.

Третім стовпом європейського суспільства респонденти вважають *демократію*. Доволі

часто респонденти асоціюють демократію із *свободою слова* та *правом на протест*. У Львові згадали про активність громадських об'єднань/організацій у відстоюванні прав та інтересів окремих груп населення.

Цікаво, що сприйняття демократії в Україні є дуже неоднозначним. З одного боку, респонденти (навіть, ті хто не є прихильником євроінтеграції) розуміють усю важливість демократичного суспільного устрою. Демократичні вибори з підзвітністю влади та інструментами впливу на посадовців, на думку учасників різних груп, сприяють зменшенню корупції, зростанню ефективності влади, а отже й зростанню добробуту населення.

З іншого боку, люди не вірять у дієвість цих принципів на території власної держави. Справедливо вказуючи на збій демократичної системи в Україні, який сягнув таких масштабів, що добитись чогось від влади можна лише через революції.

Таким чином, учасники усіх груп теоретично підтримують впровадження демократії, і зовсім не проти побудувати європейську демократію в Україні. Однак, в умовах тотальної бідності населення, корупції у органах місцевої та державної влади, зневіри громадян після чергової революції, ми отримуємо певний симулякр демократії, який мало влаштовує українське суспільство.

У цілому, європейський світогляд і цінності визнаються респондентами як гідний ідеал для наслідування. Практично на усіх групах звучала теза про те, що вони є необхідною умовою нормального функціонування суспільства.

Цікаво, що *мир* як прийнятна та важлива цінність була також згадана на усіх групах, що ще раз говорить про незадоволеність в українців різних регіонів базових цінностей та потреб, наприклад, таких, як потреба у фізичній безпеці. Зважаючи на військову ситуацію в країні, цінність миру є особливо актуальною і важли-

вою та потребує особливої уваги з боку держави та наддержавних утворень.

Рівність у якості європейської цінності згадали на понад половині груп. Її сприйняття також є надзвичайно багатоплановим. Воно включає у себе: відсутність дискримінації за гендерною чи расовою ознакою, рівність можливостей, відносну майнову рівність, рівність усіх перед законом, рівні можливості для людей з інвалідністю.

Згадана цінність особливо близька респондентам і не викликає жодної критики. Більше того, сучасне розшарування українського суспільства за майновим станом, доступом до влади, посадами є доволі болючим для вихідців із СРСР, де панувала відносна рівність.

Також половина учасників на усіх дискусіях відмітили, що не існує європейських цінностей, які вони повністю відкидають, усе вищезгадане – важливе та прийнятне. Разом з тим, інша половина респондентів згадала *терпимість/толерантність* як цінність, що є для них непринятною та такою, що не повинна бути дотримана в українському соціумі, адже є чужою та суперечить традиційним цінностям українців. Респонденти зазначили, що громадяни України в цьому контексті є надто консервативними та неготовими ані до прийняття людей з менш традиційними релігіями, ані до більш тісного спілкування з представниками інших національностей чи сексуальних меншин. При цьому, респонденти здебільшого не оцінюють таке неприйняття як «погане» чи «добре», лише констатують як доконаний факт.

Надзвичайно близько до терпимості розташовується цінність *поваги до інших культур* (яку спонтанно згадали у Львові та Дніпрі). Переважно у цьому контексті говорять про «мультикультурність» ЄС, мирне співжиття представників різних національностей, культур, релігій, взаємопроникнення культур та взаємну підтримку виходячи із загальнолюд-

ських цінностей, а не протиставлення за певною ознакою.

Попри загальне схвалення політики мультикультуралізму, на групі у Києві відзначали її недоліки у вигляді приходу на терени ЄС тероризму.

Подібні тенденції характерні і для цінності *свободи віросповідання* (спонтанно згаданої у Львові та Києві). На думку учасників груп, тут йдеться про терпимість до різних релігій, право обрання віри на власний розсуд та відсутність дискримінації за релігійною ознакою.

Утім Європа асоціюється не лише із цінностями, які регулюють співжиття, але й з цілком індивідуалістичними. Серед них *особиста свобода*. Її спонтанно назвали на усіх групах прихильників євроінтеграції, а також її противників у Львові.

Трактування даної цінності дуже розмаїте. По суті, кожна людина вкладає у неї свій зміст, починаючи від свободи віросповідання, свободи слова, свободи вибору партнера (у т.ч. одностатевого), поваги до особистого простору людини, свободи обрання професії і закінчуючи свободою пересування по території ЄС. Усі ці можливості передбачають відсутність втручання оточення у твій особистий простір чи осуду твого вибору.

Ще однією важливою європейською цінністю є *самореалізація* індивіда. Учасники усіх груп відмітили, що така потреба є не лише прийнятною, але необхідною. Респонденти вважають, що в державі повинні бути створені умови для її реалізації. Учасники груп вважають, що сьогодні в Україні такі умови відсутні, і це є надзвичайно важливою проблемою, особливо для молодого населення та населення середнього віку.

Отже, можна говорити про те, що низка базових європейських цінностей сприймається українцями як благо, до якого потрібно прагнути та яке в перспективі може вплину-

ти на позитивні суспільні тенденції. Разом з тим для українців характерним є те, що вони схильні гіпотетично підтримувати ці цінності, але у повсякденній практиці їх втілюють вибірково.

2.2. Сприйняття українцями європейських цінностей: кількісний вимір

У рамках всеукраїнського кількісного дослідження респондентам було запропоновано відзначити, які три європейські цінності є найважливішими для них особисто. Разом з тим, їм необхідно було відповісти, які з переліку цінностей, на їхню особисту думку, є найголовнішими для мешканців України та європейців.

Варто відзначити, що у дослідженні був використаний перелік цінностей, розроблений у рамках міжнародного проекту "Євробарометр", який здійснюється під егідою Європейської Комісії.

Результати опитування продемонстрували, що найбільшою цінністю із запропонованого переліку для респондентів є "мир" (56,6%), "цінність людського життя" (42,7%) та "права людини" (33,3%). Найменш цінними для них є "повага до інших культур" (5,4%) та "толерантність" (9%).

Разом з тим, переважна більшість опитаних (61,2%) вважають, що для українців у цілому сьогодні найголовніших є "мир". Така позиція є цілком зрозумілою на фоні анексії Криму Росією та проведення антитерористичної операції на Донбасі.

Окрім того, кожен четвертий респондент вважає, що для українців важливими є "цінність людського життя" (29,2%) і "демократія" (27,4%). Одночасно, відповідаючи на поставлене запитання, вони найрідше за все обирали таку цінність, як "повага до інших культур" (6,2%).

Дещо по-іншому виглядає сприйняття респондентами системи цінностей європей-

ців. Вони вважають, що першочерговими цінностями жителів європейських країн є "демократія" (34,7%), "верховенство права" (28,9%) та "права людини" (28,1%). Найменш важливою, на їхню думку, для європейців є "солідарність, підтримка ближнього" (8,1%).

Водночас, щорічні дослідження в рамках

проекту "Євробарометру" свідчать про те, що самі європейці відносять до головних цінностей саме "мир" (2014 р. – 44%, 2015 р. – 45%), "права людини" (2014-2015 рр. – 40%) та "повагу до людського життя" (2014 р. – 34%, 2015 р. – 35%). Рідше за інші цінності європейці обирали "релігію" (2014 р. – 6%, 2015 р. – 5%) та самореалізацію (2014-2015 рр. – 9%).

Таблиця 2.1. Розподіл відповідей респондентів на запитання
"Скажіть, будь ласка, які з наведених нижче цінностей є найбільш важливими для...?"
(респонденти могли вказати не більше 3 варіантів відповіді)

	Вас особисто	Українців	Європейців
Релігія (свобода віросповідання)	10,6%	10,7%	11,6%
Верховенство права	11,7%	18,2%	28,9%
Демократія	14,5%	27,4%	34,7%
Особиста свобода	28,2%	19,2%	19,4%
Мир	56,6%	61,2%	22,4%
Права людини	33,3%	23,2%	28,1%
Рівність	13,1%	12,4%	11,0%
Самореалізація	20,8%	12,3%	12,3%
Солідарність, підтримка ближнього	16,1%	16,4%	8,1%
Толерантність	9,0%	10,2%	13,3%
Повага до інших культур	5,4%	6,2%	11,8%
Цінність людського життя	42,7%	29,2%	19,4%
Жодна з названих вище	1,1%	0,9%	1,0%
Важко відповісти	3,2%	6,5%	15,3%

Таблиця 2.2. Розподіл відповідей респондентів на запитання
"Скажіть, будь ласка, які з наведених нижче цінностей є найбільш важливими для Вас особисто?"
(респонденти могли вказати не більше 3 варіантів відповіді)
за результатами дослідження у рамках проекту "Євробарометр"*

* Джерело: Standard Eurobarometer 83 / Spring 2015. European citizenship. Report // European Commission. URL: http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/archives/eb/eb83/eb83_citizen_en.pdf

	2014 р.	2015 р.
Релігія	6%	5%
Верховенство права	15%	15%
Демократія	25%	26%
Особиста свобода	25%	27%
Мир	44%	45%
Права людини	40%	40%
Рівність	20%	21%
Самореалізація	9%	9%
Солідарність, підтримка ближнього	18%	16%
Толерантність	17%	17%
Повага до інших культур	9%	9%
Повага до людського життя	34%	35%
Жодна з названих вище	1%	1%
Важко відповісти	1%	2%

Наступний блок запитань було побудовано на порівняльному підході до якостей європейців та українців. Переважна більшість респондентів погодилися, що європейці у порівнянні з українцями: більше схильні підтримувати порядок у громадських місцях (81,3% ствердно відповіли на це запитання); більше піклуються про вразливі категорії громадян (79,6%); законслухняніші (75,4%); більше піклуються про тварин (74,8%); більше схильні планувати своє життя (71,7%); дбайливіше ставляться до своєї культури, історії (69,9%); більш культурні, виховані, дипломатичні (68,3% підтримали цю позицію); ведуть здоровіший спосіб життя (61,9%); більше орієнтовані на матеріальні блага (61,6%); більш релігійні (34,3%).

Разом з тим вони не вважають, що європейці гостинніші, привітніші (56,2% висловилися проти цього),

У той же час, опитані майже однаково оцінили освітній та інтелектуальний рівень європейців та українців: 42% підтримали думку про те, що

європейці є більш інтелектуально розвиненими, 41,2% висловилися проти цього).

2.3. "Єврооптимісти" та "євроскептики" як два кластери українського суспільства

У ході обробки результатів опитування дослідниками було проведено кластерний аналіз. У результаті було отримано дві групи респондентів з умовними назвами: «Єврооптимісти» (44,9%, n = 384) і «Євроскептики» (55,1%, n = 471).

Вони були побудовані на основі відповідей на запитання анкети про освіту, стать, сімейний стан, роботу, регіон проживання, напрямки зовнішньополітичної інтеграції України, референдум про вступ до НАТО, відвідування Європи та планів на поїздку до європейських країн найближчим часом, участі в суспільно-політичному житті населеного пункту, залежності якості життя від голосування на виборах.

Таблиця 2.3. Розподіл відповідей респондентів на запитання "Чи Ви погоджуєтеся чи не погоджуєтеся з такими твердженнями... В порівнянні з українцями європейці ...?"

<i>100 у рядку</i>	Точно так	Скоріше так	Скоріше ні	Точно ні	Важко відповісти
Більш культурні, виховані, дипломатичні	26,7%	41,6%	13,2%	8,1%	10,4%
Дбайливіше ставляться до своєї культури, історії	30,3%	39,6%	12,9%	6,4%	10,7%
Дбайливіше ставляться до навколишнього середовища	43,6%	39,0%	6,5%	1,6%	9,3%
Більшою мірою схильні підтримувати порядок в громадських місцях	44,9%	36,4%	6,7%	3,1%	8,9%
Законслухняніші	44,9%	30,5%	9,3%	4,0%	11,3%
Ведуть здоровіший спосіб життя	33,0%	28,9%	15,6%	6,3%	16,2%
Більш освічені, інтелектуально розвинені	19,0%	22,2%	28,4%	13,6%	16,8%
Більше орієнтовані на матеріальні блага	27,5%	34,1%	17,9%	6,8%	13,6%
Більше схильні планувати своє життя	37,0%	34,7%	11,0%	4,4%	12,9%
Гостинніші, привітніші	12,4%	15,1%	33,1%	23,1%	16,3%
Більш толерантні, терпимі	19,2%	29,1%	24,2%	11,2%	16,3%
Більш релігійні	18,1%	25,2%	23,3%	13,4%	20,1%
Більше піклуються про тварин	36,1%	38,7%	7,8%	2,5%	14,9%
Більше піклуються про вразливі категорії громадян	45,9%	33,7%	7,7%	1,9%	10,8%

Майже кожен з єврооптимістів бачить доцільним напрямок інтеграції України до Європейського Союзу (93,0%) і до НАТО (90,6%), у той час як євроскептики вважають, що Україна повинна йти своїм шляхом і не вступати ані в ЄС, ані в ТС (35,9%). Вони також виступають проти вступу країни до НАТО (40,8%).

Характеристики цих двох груп відрізняються за багатьма параметрами, не лише у розрізі питання підтримки або не підтримки європейської інтеграції України. Так, переважна більшість єврооптимістів (88,5%) відвідували коли-небудь європейські країни, 63,6% планують у найближчі дванадцять місяців відвідати їх.

У той же час, єврооптимісти – це люди у віці 30-59 років (64,6%). Серед євроскептиків зустрічаються частіше пенсіонери (38,4%), які себе іноді ідентифікують як громадяни колишнього СРСР (8,3%). Єврооптимісти переважно мають вищу освіту (56,3%), євроскептики – середню спеціальну (40,1%).

Варто відзначити, що у групі євроскептиків

майже кожен десятий (11,9%) назвав себе росіянином за національністю, у той час як у групі єврооптимістів майже всі ідентифікували себе, як українці (99,0%).

Більше половини євроскептиків (58,4%) не приймають участі у суспільно-політичному житті свого населеного пункту. Серед єврооптимістів активно приймають участь у суспільно-політичному житті свого населеного пункту 70,3%.

Майже половина єврооптимістів (47,7%) вважають, що якість їхнього життя залежить від того, як вони голосують на виборах, євроскептики ж мають кардинально протилежну думку (66,4%).

Разом з тим, обидві групи назвали серед пріоритетних цінностей для них особисто мир і цінність людського життя.

Докладніше з результатами кластерного аналізу можна ознайомитися в додатку.

Розділ 3. Механізми формування уявлень про європейські цінності

Якісне дослідження довело, що інформація про європейські цінності надходить до українців із величезної кількості джерел. Перш за все, це особистий досвід. Близько половини учасників кожної групи бували у країнах ЄС: на заробітках, у справах, в гостях, у мандрівках. Тож мали нагоду переконатись у всьому на власні очі. Цікаво, що частота відвідування Європи практично не залежить від регіону. На групах в Дніпрі число тих, хто їздив до ЄС була такою ж, як і у Львові.

Величезний обсяг інформації про стиль життя та цінності Європи надходить до респондентів через соціальні мережі: друзів, рідних, знайомих. У когось до ЄС виїхали брати/сестри, у когось діти, у когось – друзі.

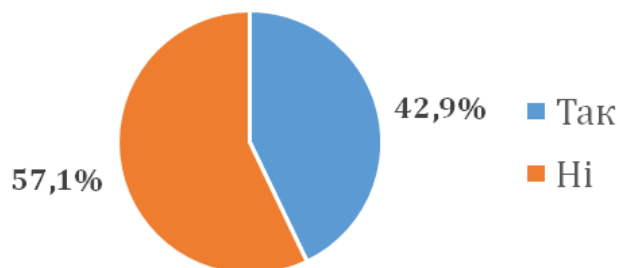
Популярним джерелом інформації залишається телебачення. Велика частина респондентів

черпають інформацію з новин. При цьому люди молодше 45 років активно читають новинні сайти в Інтернеті, молодше 40 – стрічку соцмереж. Покоління 45+ час від часу апелює до таких джерел інформації як фільми, преса, історична та художня література.

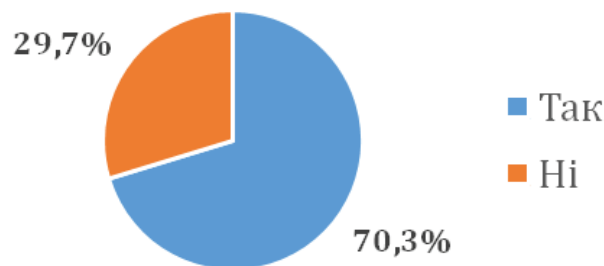
3.1. Досвід відвідування українцями країн Європи

Результати всеукраїнського дослідження показали, що більше половини українців (57,1%) ніколи не були за кордоном, у той час як відвідували хоча б одну іноземну країну 42,9%.

Абсолютна більшість (70,3%) тих, хто коли-небудь був за кордоном, їздили до країн Європи, а відтак мали досвід особистого спостереження за тим, які цінності розділяє місцеве населення та яким чином вони впливають на їхнє буденне життя.

Діаграма 3.1. Розподіл відповідей респондентів на запитання "Чи були Ви коли-небудь за кордоном?"

Діаграма 3.2. Розподіл відповідей респондентів на запитання "Чи відвідували Ви коли-небудь країни Європи?" (у % до тих, хто був за кордоном)

Як відомо, 11 червня 2017 року набув чинності безвізовий режим з країнами Європейського Союзу (за винятком Ірландії та Великої Британії) та Шенгенського простору, тому респондентам було поставлене запитання: «Чи плануєте Ви протягом року відвідати країни Європи?».

Тим не менш, попри запровадження безвізового режиму більшість українців (71,6%) не планує поїздок до країни Європи найближчим часом ("скоріше ні" відповіли 20,3% українців, "точно ні" – 51,3%). При цьому, майже кожний четвертий респондент (22,6%) збирається поїхати до європейських країн ("точно так" – 9,9%, "скоріше так" – 12,7%).

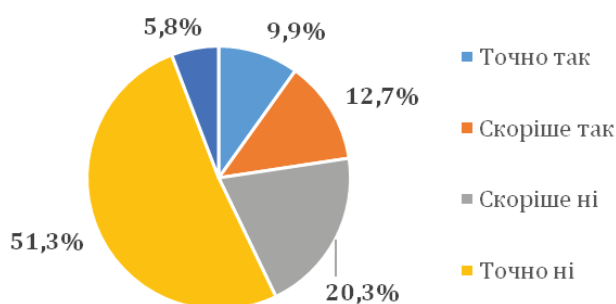
У переважній більшості планують відвідати країни Європи респонденти у віці 18-29 років

(36,2% молоді), які мешкають у Західному регіоні країни (39,7% мешканців Заходу).

Серед тих, хто не планує поїздки до Європи, переважна більшість (76,9%) відповіли, що їм не дозволяє це зробити матеріальний стан.

Крім того, 15,4% з них заявили, що не мають бажання відвідувати Європу (більшість таких українців проживає у Південному та Центральному регіонах, менше – на Сході України і Півночі, майже не обрали цю альтернативу жителі Заходу).

У той же час, не зможуть відвідати країни Європи через стан здоров'я 14,4% з цих респондентів (переважно люди старшого віку).

Діаграма 3.3. Розподіл відповідей респондентів на запитання "Чи плануєте ви протягом року відвідати країни Європи?"

Таблиця 3.1. Розподіл відповідей респондентів на запитання "Чи плануєте Ви протягом року відвідати країни Європи" у залежності від регіону проживання та віку

100% у рядку		Точно так	Скоріше так	Скоріше ні	Точно ні	Важко відповісти
РЕГІОН	Північний	11,0%	9,0%	12,8%	59,7%	7,4%
	Центральний	5,1%	5,4%	25,9%	60,2%	3,4%
	Східний	4,1%	9,9%	25,1%	54,9%	6,0%
	Західний	17,2%	22,5%	22,1%	31,4%	6,8%
	Південний	6,5%	10,5%	14,1%	65,7%	3,2%
ВІК	18-29 років	16,3%	19,9%	21,8%	33,1%	8,9%
	30-44 років	12,7%	17,0%	25,4%	38,0%	7,0%
	45-59 років	9,6%	11,4%	20,1%	53,3%	5,6%
	60 років і більше	3,7%	5,7%	15,2%	72,3%	3,0%

Діаграма 3.4. Розподіл відповідей респондентів на запитання "З якої причини Ви не плануєте поїздки до Європи протягом року?" (відповідали тільки ті, хто не планує поїздки до Європи; респонденти могли вказати не більше 2-х варіантів відповіді)

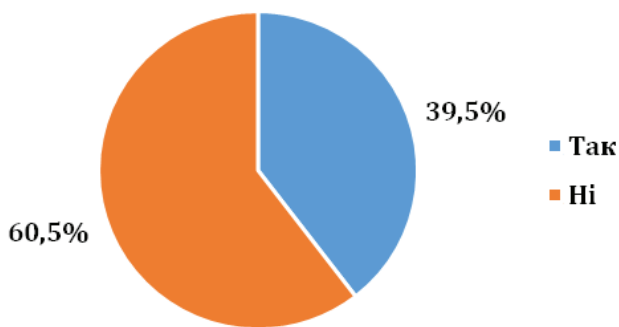
3.2. Джерела інформації про європейські цінності

За результатами кількісного дослідження було встановлено, що у більше ніж третини респондентів (39,5%) є родичі або друзі, які живуть в країнах Європи.

Кожний другий мешканець Західної України (54,4%) має родичів або друзів, які живуть у країнах Європи, у той час як у Центральному регіоні країни лише чверть (26,2%) має закор-

донних родичів або друзів.

Всеукраїнське опитування підтверджує, що для переважної більшості наших співгромадян (74,8%) телебачення є головним джерелом інформації про перебіг подій в країнах Європи. Кожний четвертий опитаний отримує інформацію про події в країнах Європі з бесід з рідними, друзями, знайомими, які проживають в Україні – 26,9%; соціальних мереж – 26,4%; українських новинних інтернет-сайтів – 24,7%.

Діаграма 3.5. Розподіл відповідей респондентів на запитання «Чи є у Вас родичі або друзі, які живуть в країнах Європи?»

Діаграма 3.6. Розподіл відповідей респондентів на запитання «З яких джерел Ви найчастіше отримуєте інформацію про події в країнах Європи?»

Висновки

Проведені дослідження (фокус-групові дискусії та face-to-face інтерв'ю) свідчать про те, що громадяни України, які позитивно ставляться до євроінтеграції, частіше мають більш цільне та несуперечливе уявлення про європейські цінності, аніж ті, хто ставляться до європейської інтеграції України скептично. Останні значно частіше фрагментують цінності, акцентуючи увагу на тих аспектах, які викликають протиріччя в українському суспільстві (характерним прикладом є поєднання підтримки необхідності забезпечення прав людини в Україні із думкою, що такі цінності, як терпимість/толерантність до інших культур та соціальних меншин, захист прав засуджених, не притаманні українському суспільству). Разом з тим, в обох групах значною є частка громадян, які орієнтовані переважно на досягнення особистого достатку і добробуту, тож фрагментарно обирають ті цінності з обох моделей розвитку держави (патерналістської та спрямованої на розвиток самостійної особистості), які є для них більш вигідними на даний момент.

І прихильники євроінтеграційного курсу України, і значна частина противників цього процесу вважають, що на європейських цінностях вдалось побудувати успішне суспільство, і, таким чином, сприймають їх вартими того, щоб на них орієнтуватися. Одна з вагомих розбіжностей між цими групами українців полягає в тому, що останні вважають неможливим шлях побудови українського суспільства на тому самому ґрунті, не вірять у дієвість цих принципів на території власної держави (наприклад, обґрунтовується неможливість подолання в Україні корупції, "кумівства", толерантного ставлення до гомосексуальних шлюбів тощо). На їхню думку, в умовах тотальної бідності населення, корупції в органах центральної та місцевої влади, зневіри громадян після чергової революції Україна отримала мімікрію під демократію, яка не влаштовує українське суспільство.

Варто зазначити, що в Україні останніми рока-

ми стрімко зросла частка людей, які не бажають інтеграції країни ані в європейські (ЄС), ані в євразійські структури (Митний союз): з 7,2% у 2014 році до 25,4% у 2017-му. Як показало дослідження, найбільше таких людей мешкає на півдні України (33,9%, тут цей варіант відповіді став найбільш популярним). Але і в Центрі, на Півночі та Сході країни цей показник майже сягає третини опитаних. На нашу думку, це можна пояснити такими факторами:

- розчарування у політичних силах – як тих, що опікуються західним, так і тих, що виступають за східний вектор інтеграції України через їхню неспроможність подолати соціально-економічні негаразди всередині країни;
- відчуття, що питання тісної інтеграції з Європою або Росією розколює країну, веде до ворожнечі (подекуди озброєної), що спонукає шукати компромісів;
- агресія з боку Росії, що триває (вплинула на суттєве зменшення частки тих, хто орієнтувався на інтеграцію до євразійських структур, але так і не підтримав європейський вектор розвитку);
- розчарування реакцією ЄС на євроінтеграційні ініціативи України (затягування із ратифікацією Угоди про Асоціацію в повному обсязі та наданням безвізового режиму, відмова у наданні перспективи членства в ЄС), поширення настроїв "нас в Європі ніхто не чекає" (які вдало використовує і розповсюджує російська пропаганда);
- меншою мірою і, здебільшого, в Західному регіоні, де цей показник значно менший, ніж на решті території України, але все одно вагомий, неприйняття європейських цінностей в тому, що стосується відмови від крайніх націоналістичних проявів; конфлікти на ґрунті ставлення до історичних подій із націоналістично налаштованими колами сусідніх країн-членів ЄС.

Під час розробки програми дослідження було висунуто ряд гіпотез. Зокрема, гіпотеза 1, що уявлення українців про європейські цінності є фрагментарним і суперечливим, разом з тим,

вони в більшості розділяють основні ціннісні орієнтири європейської спільноти, в цілому була підтверджена. Учасники фокус-груп та респонденти face-to-face опитування відзначають, що в основі добробуту жителів Європи лежать цінності, що розділяють європейці. І як прибічники, так і противники євроінтеграції в цілому розділяють такі європейські цінності, як свобода віросповідання, верховенство права, демократія, особиста свобода, мир, права людини, рівність, самореалізація, солідарність, толерантність, цінність людського життя. У жодному випадку дослідники не зіштовхнулися з відторгненням цих цінностей респондентами.

Разом з тим, у Центрі і особливо на Півдні та Сході України простежується дещо патерналістське ставлення до цих цінностей. Якщо респонденти з Заходу країни мають цілне уявлення про цінності, що поділяються в європейській спільноті, і розуміють їх як такі, що повинні поважно сприйматися всіма членами спільноти і державою, то з просуванням на Схід дослідники все більше чули, що держава повинна забезпечити права людини, рівність всіх перед законом, можливості самореалізації для молоді, тощо. Тобто респонденти зі Сходу більш схильні вважати, що цінності, які поділяють європейці і в більшості самі українці, повинні бути «імплементовані ззовні», «інсталювані державою».

Але відомо, що демократію неможливо нав'язати, вона носить консенсусний характер і виникає за столами переговорів. Більше того, всі демократичні держави згідно з Хантінгтоном «створювалися демократичними методами, іншого шляху просто не існувало. Вони створювалися шляхом переговорів, компромісів і угод».

Таким чином, у респондентів здебільшого з південних та східних областей України панує певною мірою викривлене уявлення про цінності, що дає багатьом з них підстави вважати, що європейцям, наприклад, демократія і толерантність більш притаманні, ніж україн-

цям. І хоча ці люди особисто не висловлюють відторгнення, скажімо, терпимості та верховенства права, але вони вважають, що для європейців ці цінності більш важливі, ніж для українців.

Противники європейської інтеграції вважають, що в ЄС відбувається стирання національних особливостей держав-членів, відбувається повна уніфікація суспільно-політичного, економічного й національного життя. На думку цих респондентів, в Україні, де є сильні націоналістичні течії та традиції, ідея єдиних європейських цінностей не буде прийнята.

Разом з тим, якщо у людини уявлення про європейські цінності є суперечливим, то це відкриває широкі можливості для маніпуляцій на цю тему. Наприклад, виходячи з попередніх досліджень Інституту Горшеніна ми можемо констатувати, що жителі Сходу та Півдня України більш вразливі до популізму, який, по суті, є маніпулятивною технологією.

Гіпотеза 2 про те, що уявлення українців про європейські цінності залежить від регіону проживання та віку, підтвердилась. Найбільш значущими європейські цінності є для жителів Заходу країни, із просуванням на Схід ми спостерігаємо зниження інтенсивності їх згадування, звуження палітри згадуваних цінностей та менш чітку їх артикуляцію. Натомість, зростає схильність до патерналізму, ностальгія за визначеністю і благами Радянського Союзу. На нашу думку, окрім різних історичних умов (Західна Україна стала частиною Радянського Союзу на два десятиріччя пізніше, ніж Східна), ця різниця у погляді на відносини держави і суспільства визначається способом зайнятості громадян та їхнього оточення. На Сході країни розташована значно більша кількість великих промислових підприємств, від яких значною мірою залежить існування цілих населених пунктів. Це створює атмосферу, в якій панує відчуття залежності власного добробуту від зовнішніх умов. Тут є меншою частка самозайнятих громадян, дрібних під-

приемців, які покладаються більш на себе, ніж на державу або власника підприємства.

Гіпотеза 3, що уявлення про європейські цінності пов'язане з тим, чи підтримує/не підтримує людина євроінтеграційний курс України, підтвердилася частково. З одного боку, як зазначалося, "єврооптимісти" частіше мають більш цільне та несуперечливе уявлення про європейські цінності, а "евроскептики" схильні до більш фрагментованого їх сприйняття. З іншого, значна частина "евроскептиків" визнає цивілізаційну роль європейських цінностей та їхню позитивну роль у розбудові успішної держави. Також, і серед "єврооптимістів", і серед "евроскептиків" значною мірою поширені "реляціоністські" погляди, що дозволяють ситуаційно керуватись тими цінностями, які забезпечать добробут і комфортне існування якнайшвидше, не вимагаючи при цьому значно змінювати світогляд, традиційне ставлення до речей та явищ тощо.

Гіпотеза 4 припускала, що отримання українцями знань про те, що представляють собою європейські цінності не є системним. Враховуючи результати якісного та кількісного досліджень, ця гіпотеза, у цілому, знайшла підтвердження. Але треба зазначити, що для подальшої якісної перевірки цієї гіпотези необхідно провести ряд додаткових досліджень. Матеріали, отримані в результаті даного дослідження, можуть лягти в основу подальшої розробки зазначеної проблеми.

Загалом, відповіді респондентів свідчать, що уявлення про європейські цінності в них формується від спілкування зі своєю соціальною мережею, з особистого досвіду під час подорожей до країн ЄС, зі ЗМІ. Тобто, мова йде про традиційні канали інформації. Дослідниками не було виявлено джерел інформації, що системно та «з перших рук» формують уявлення про те, як живуть люди в ЄС, які переваги відкриває для українців безвізовий режим з ЄС, які переваги дає

Україні Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом.

Також зазначимо, що дуже часто жителі України формують своє уявлення про ЄС не напряму, а опосередковано, наприклад, через призму російських ЗМІ, чи російських соціальних мереж. Така ситуація відкриває широкий простір для маніпуляцій та спотворення реальності, що може мати негативні наслідки для індивідів з нестійким та суперечливим явленням про європейські цінності.

Рекомендації

Фокус-групові дискусії велись з прибічниками і противниками євроінтеграції, але кількісне дослідження дає змогу виділити 4 групи респондентів (згідно відповідей на запитання «Який напрямок інтеграції слід обрати Україні?»), а саме:

1. прибічники Європейського Союзу (51,6%)
2. прибічники Митного Союзу (10,2%)
3. противники інтеграції як з ЄС, так і ТС (23,3%)
4. ті, хто не визначився з відповіддю (8,8%).

Враховуючи це, в роботі щодо системного інформування українців про переваги асоціації з ЄС, варто було б враховувати такі моменти:

А. Основні зусилля зосередити на групах «Проти інтеграції як з ЄС, так і ТС» та «Не визначились». Ці дві групи являють собою майже третину всіх українців і вони будуть найбільш «вдячними» реципієнтами меседжів про позитивні сторони співпраці з ЄС. В цих двох групах криється найбільший невикористаний потенціал прибічників ЄС в Україні.

Б. Є підстави вважати, що прибічники інтеграції з ЄС, яких є більше половини, будуть рушійною силою реформ і втілення принципів і цінностей, що поділяє європейська спільнота. Представники цієї групи здебільшого мають середньо-спеціальну та вищу освіту та є най-

більш економічно та політично активними громадянами України. Порівняно з іншими групами в цій групі більше всього респондентів, які вважають, що якість їхнього життя залежить від того, як вони голосують на виборах. Представників цієї групи доцільно робити «посланцями» ЄС у всіх сферах суспільного, економічного і політичного життя.

В. Група прибічників Митного Союзу складається з представників здебільшого похилого

віку (60+), у цій групі в порівнянні з іншими більше всього респондентів, які вважають себе громадянами колишнього СРСР, і більшість представників цієї групи вважають, що якість їхнього життя не залежить від того, як вони голосують на виборах. Таким чином, цю групу найбільш важко переконати у перевагах асоціації з ЄС і зусилля будуть непропорційно високими у порівнянні із очікуваними результатами.

Додаток 1. Кластерний аналіз

		Кластер	
		Єврооптимісти	Євроскептики
ЧИ ВІДВІДУВАЛИ ВИ КОЛИ-НЕБУДЬ КРАЇНИ ЄВРОПИ?	Так	88,5%	55,4%
	Ні	11,5%	44,6%

		Кластер	
		Єврооптимісти	Євроскептики
ЧИ ПЛАНУЄТЕ ВИ ПРОТЯГОМ РОКУ ВІДВІДАТИ КРАЇНИ ЄВРОПИ?	Точно так	31,0%	8,1%
	Скоріше так	32,6%	8,9%
	Скоріше ні	16,7%	17,8%
	Точно ні	11,2%	58,6%
	Важко відповісти	8,6%	6,6%

		Кластер	
		Єврооптимісти	Євроскептики
З ЯКОЇ ПРИЧИНИ ВИ НЕ ПЛАНУЄТЕ ПОЇЗДКИ ДО ЄВРОПИ ПРОТЯГОМ РОКУ?	Не дозволяє стан здоров'я	9,3%	15,1%
	Немає можливості подорожувати через турботу за дітьми або близькими	17,1%	8,7%
	Немає часу на поїздки з огляду на щільний робочий графік	10,7%	6,1%
	Не дозволяє матеріальний стан	56,4%	72,1%
	Немає бажання відвідувати Європу	5,7%	14,3%
	Немає звички планувати поїздки на рік	15,0%	6,6%
	Інше	3,6%	4,6%
	Важко відповісти	5,7%	3,3%

		Кластер	
		Єврооптимісти	Євроскептики
СКАЖІТЬ, БУДЬ ЛАСКА, ЯКІ З НАВЕДЕНИХ НИЖЧЕ ЦІННОСТЕЙ Є НАЙБІЛЬШ ВАЖЛИВИМИ ДЛЯ ВАС ОСОБИСТО?	Свобода віросповідання	13,5%	10,6%
	Верховенство права	17,2%	11,5%
	Демократія	17,7%	15,3%
	Особиста свобода	33,1%	25,5%
	Мир	51,3%	52,0%
	Права людини	29,9%	35,5%
	Рівність	10,9%	15,3%
	Самореалізація	30,5%	18,9%
	Солідарність, підтримка ближнього	10,7%	17,8%
	Толерантність (терпимість)	13,5%	8,1%
	Повага до інших культур	4,4%	6,4%
	Цінність людського життя	40,1%	38,4%
	Жодна з названих вище	,5%	1,5%
	Важко відповісти	1,0%	4,5%

		Кластер	
		Єврооптимісти	Євроскептики
СКАЖІТЬ, БУДЬ ЛАСКА, З НАВЕДЕНИХ НИЖЧЕ ЦІННОСТЕЙ Є НАЙБІЛЬШ ВАЖЛИВИМ ДЛЯ УКРАЇНЦІВ?	Свобода віросповідання	16,9%	9,6%
	Верховенство права	22,7%	18,3%
	Демократія	32,3%	25,5%
	Особиста свобода	21,9%	20,8%
	Мир	64,6%	57,5%
	Права людини	22,1%	22,9%
	Рівність	12,5%	12,1%
	Самореалізація	10,2%	15,1%
	Солідарність, підтримка ближнього	11,5%	12,7%
	Толерантність (терпимість)	9,9%	9,3%
	Повага до інших культур	5,7%	4,0%
	Цінність людського життя	29,9%	24,4%
	Жодна з названих вище	1,0%	1,3%
	Важко відповісти	3,1%	9,8%

		Кластер	
		Єврооптимісти	Євроскептики
СКАЖІТЬ, БУДЬ ЛАСКА, ЯКІ З НАВЕДЕНИХ НИЖЧЕ ЦІННОСТЕЙ Є НАЙБІЛЬШ ВАЖЛИВИМ ДЛЯ ЄВРОПЕЙЦІВ?	Свобода віросповідання	8,6%	12,5%
	Верховенство права	35,7%	28,2%
	Демократія	41,4%	34,0%
	Особиста свобода	22,9%	16,6%
	Мир	26,6%	18,7%
	Права людини	38,3%	26,5%
	Рівність	10,9%	10,4%
	Самореалізація	14,8%	12,3%
	Солідарність, підтримка ближнього	8,9%	6,4%
	Толерантність (терпимість)	11,5%	14,2%
	Повага до інших культур	11,2%	13,6%
	Цінність людського життя	22,1%	18,5%
	Жодна з названих вище	0,0%	1,3%
	Важко відповісти	8,1%	16,1%

		Кластер	
		Єврооптимісти	Євроскептики
В ПОРІВНЯННІ З УКРАЇНЦЯМИ ЄВРОПЕЙЦІ: Більш культурні, виховані, дипломатичні	Точно так	30,2%	25,7%
	Скоріше так	41,4%	35,2%
	Скоріше ні	13,0%	18,7%
	Точно ні	10,2%	10,0%
	Важко відповісти	5,2%	10,4%

		Кластер	
		Єврооптимісти	Євроскептики
В ПОРІВНЯННІ З УКРАЇНЦЯМИ ЄВРОПЕЙЦІ: Дбайливіше ставляться до своєї культури, історії	Точно так	34,9%	32,7%
	Скоріше так	35,9%	33,5%
	Скоріше ні	15,6%	13,8%
	Точно ні	6,3%	7,9%
	Важко відповісти	7,3%	12,1%

		Кластер	
		Єврооптимісти	Євроскептики
В ПОРІВНЯННІ З УКРАЇНЦЯМИ ЄВРОПЕЙЦІ: Дбайливіше ставляться до навколишнього середовища	Точно так	54,7%	45,2%
	Скоріше так	36,2%	32,9%
	Скоріше ні	4,2%	10,0%
	Точно ні	1,6%	1,9%
	Важко відповісти	3,4%	10,0%

		Кластер	
		Єврооптимісти	Євроскептики
В ПОРІВНЯННІ З УКРАЇНЦЯМИ ЄВРОПЕЙЦІ: Більшою мірою схильні підтримувати порядок в громадських місцях	Точно так	55,2%	44,2%
	Скоріше так	34,6%	32,5%
	Скоріше ні	4,4%	8,5%
	Точно ні	1,6%	4,9%
	Важко відповісти	4,2%	10,0%

		Кластер	
		Єврооптимісти	Євроскептики
В ПОРІВНЯННІ З УКРАЇНЦЯМИ ЄВРОПЕЙЦІ: Законослухняніші	Точно так	56,5%	45,4%
	Скоріше так	27,9%	24,4%
	Скоріше ні	8,6%	12,7%
	Точно ні	2,3%	5,1%
	Важко відповісти	4,7%	12,3%

		Кластер	
		Єврооптимісти	Євроскептики
В ПОРІВНЯННІ З УКРАЇНЦЯМИ ЄВРОПЕЙЦІ: Ведуть здоровіший спосіб життя	Точно так	40,1%	30,8%
	Скоріше так	29,9%	28,7%
	Скоріше ні	14,8%	19,3%
	Точно ні	7,8%	6,4%
	Важко відповісти	7,3%	14,9%

		Кластер	
		Єврооптимісти	Євроскептики
В ПОРІВНЯННІ З УКРАЇНЦЯМИ ЄВРОПЕЙЦІ: Більш освічені, інтелектуально розвинені	Точно так	20,8%	17,0%
	Скоріше так	23,4%	21,7%
	Скоріше ні	31,5%	28,9%
	Точно ні	16,1%	16,6%
	Важко відповісти	8,1%	15,9%

		Кластер	
		Єврооптимісти	Євроскептики
В ПОРІВНЯННІ З УКРАЇНЦЯМИ ЄВРОПЕЙЦІ: Більше орієнтовані на матеріальні блага	Точно так	29,2%	32,5%
	Скоріше так	29,7%	31,4%
	Скоріше ні	24,0%	15,5%
	Точно ні	6,8%	7,9%
	Важко відповісти	10,4%	12,7%

		Кластер	
		Єврооптимісти	Євроскептики
В ПОРІВНЯННІ З УКРАЇНЦЯМИ ЄВРОПЕЙЦІ: Більше схильні планувати своє життя	Точно так	48,4%	35,9%
	Скоріше так	30,2%	31,0%
	Скоріше ні	11,7%	11,5%
	Точно ні	3,9%	5,9%
	Важко відповісти	5,7%	15,7%

		Кластер	
		Єврооптимісти	Євроскептики
В ПОРІВНЯННІ З УКРАЇНЦЯМИ ЄВРОПЕЙЦІ: Гостинніші, привітніші	Точно так	10,9%	14,6%
	Скоріше так	19,3%	15,5%
	Скоріше ні	34,4%	33,8%
	Точно ні	27,1%	23,4%
	Важко відповісти	8,3%	12,7%

		Кластер	
		Єврооптимісти	Євроскептики
В ПОРІВНЯННІ З УКРАЇНЦЯМИ ЄВРОПЕЙЦІ: Більш толерантні, терпимі	Точно так	19,0%	20,4%
	Скоріше так	27,6%	28,5%
	Скоріше ні	30,7%	24,8%
	Точно ні	13,8%	11,0%
	Важко відповісти	8,9%	15,3%

		Кластер	
		Єврооптимісти	Євроскептики
В ПОРІВНЯННІ З УКРАЇНЦЯМИ ЄВРОПЕЙЦІ: Більш релігійні	Точно так	15,1%	21,0%
	Скоріше так	20,6%	25,3%
	Скоріше ні	31,5%	24,0%
	Точно ні	20,1%	12,5%
	Важко відповісти	12,8%	17,2%

		Кластер	
		Єврооптимісти	Євроскептики
В ПОРІВНЯННІ З УКРАЇНЦЯМИ ЄВРОПЕЙЦІ: Більше піклуються про тварин	Точно так	38,3%	38,2%
	Скоріше так	42,7%	36,1%
	Скоріше ні	9,9%	7,9%
	Точно ні	2,6%	3,0%
	Важко відповісти	6,5%	14,9%

		Кластер	
		Єврооптимісти	Євроскептики
В ПОРІВНЯННІ З УКРАЇНЦЯМИ ЄВРОПЕЙЦІ: Більше піклуються про вразливі категорії громадян	Точно так	52,3%	46,7%
	Скоріше так	35,4%	31,8%
	Скоріше ні	7,0%	7,9%
	Точно ні	1,6%	1,9%
	Важко відповісти	3,6%	11,7%

		Кластер	
		Єврооптимісти	Євроскептики
ЧИ ПРИЙМАЄТЕ ВИ УЧАСТЬ У СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОМУ ЖИТТІ ВАШОГО НАСЕЛЕНОГО ПУНКТУ?	Так, активну	15,6%	10,8%
	Так, у міру можливостей	54,7%	30,8%
	Ні, мене це не цікавить	29,7%	58,4%

		Кластер	
		Єврооптимісти	Євроскептики
КОЛИ В УКРАЇНІ ПРОВОДЯТЬСЯ ВИБОРИ, ВИ ПРИЙМАЄТЕ УЧАСТЬ У ГОЛОСУВАННІ:	Завжди	54,9%	45,4%
	Майже завжди	25,8%	21,4%
	У більшості випадків	8,9%	8,5%
	Іноді	4,9%	9,1%
	Майже ніколи	2,6%	4,7%
	Ніколи	2,9%	10,8%

		Кластер	
		Єврооптимісти	Євроскептики
ЯК ВИ ВВАЖАЄТЕ, ЧИ ЗАЛЕЖИТЬ ЯКІСТЬ ВАШОГО ЖИТТЯ ВІД ТОГО, ЯК ВИ ГОЛОСУЄТЕ НА ВИБОРАХ?	Точно залежить	17,2%	10,4%
	Скоріше залежить	30,5%	14,6%
	Скоріше не залежить	24,2%	19,3%
	Точно не залежить	22,7%	47,1%
	Важко відповісти	5,5%	8,5%

		Кластер	
		Єврооптимісти	Євроскептики
ЧИ ГОТОВІ ВИ ВИЙТИ НА МАЙДАН У РАЗІ БЕЗДІЯЛЬНОСТІ ВЛАДИ, НЕВИКОНАННЯ СВОЇХ ОБІЦЯНОК, ВІДСУТНОСТІ РЕФОРМ?	Точно так	19,8%	17,2%
	Скоріше так	28,6%	12,7%
	Скоріше ні	23,2%	15,7%
	Точно ні	19,8%	42,5%
	Важко відповісти	8,6%	11,9%

		Кластер	
		Єврооптимісти	Євроскептики
ЯК ВИ ВВАЖАЄТЕ, ЧИ МОЖЕ ПРОМИСЛОВИЙ РОЗВИТОК ЯК ФАКТОР ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ ПЕРЕВАЖАЄ НАД ТУРБОТОЮ ПРО ДОВКІЛЛЯ?	Точно так	11,7%	10,2%
	Скоріше так	26,0%	21,9%
	Скоріше ні	26,6%	20,6%
	Точно ні	21,9%	29,9%
	Важко відповісти	13,8%	17,4%

		Кластер	
		Єврооптимісти	Євроскептики
В ЯКІЙ ЯКОСТІ ВИ ГОТОВІ ПРИЙНЯТИ: Людину, яка розмовляє іншою мовою	Як члена моєї сім'ї	11,5%	14,6%
	Як близького друга	25,3%	23,4%
	Як сусія	15,9%	18,3%
	Як колегу по роботі	15,4%	6,8%
	Як громадянина моєї країни	12,0%	18,5%
	Як туриста в моїй країні	19,8%	18,0%
	Не згоден приймати в жодній якості	,3%	,4%

		Кластер	
		Єврооптимісти	Євроскептики
В ЯКІЙ ЯКОСТІ ВИ ГОТОВІ ПРИЙНЯТИ: Людину іншої національності	Як члена моєї сім'ї	14,1%	15,9%
	Як близького друга	21,6%	23,1%
	Як сусія	22,9%	19,5%
	Як колегу по роботі	11,7%	6,8%
	Як громадянина моєї країни	14,1%	18,0%
	Як туриста в моїй країні	14,6%	15,3%
	Не згоден приймати в жодній якості	1,0%	1,3%

		Кластер	
		Єврооптимісти	Євроскептики
В ЯКІЙ ЯКОСТІ ВИ ГОТОВІ ПРИЙНЯТИ: Людину іншої віри	Як члена моєї сім'ї	9,1%	11,7%
	Як близького друга	17,2%	19,1%
	Як сусія	25,0%	20,8%
	Як колегу по роботі	14,3%	10,6%
	Як громадянина моєї країни	24,2%	25,9%
	Як туриста в моїй країні	7,8%	9,3%
	Не згоден приймати в жодній якості	2,3%	2,5%

		Кластер	
		Єврооптимісти	Євроскептики
В ЯКІЙ ЯКОСТІ ВИ ГОТОВІ ПРИЙНЯТИ: Людину іншої раси	Як члена моєї сім'ї	6,0%	7,0%
	Як близького друга	13,3%	14,2%
	Як сусія	19,5%	17,8%
	Як колегу по роботі	13,0%	12,3%
	Як громадянина моєї країни	21,9%	17,6%
	Як туриста в моїй країні	25,0%	26,8%
	Не згоден приймати в жодній якості	1,3%	4,2%

		Кластер	
		Єврооптимісти	Євроскептики
В ЯКІЙ ЯКОСТІ ВИ ГОТОВІ ПРИЙНЯТИ: Людину з обмеженими можливостями	Як члена моєї сім'ї	10,4%	15,7%
	Як близького друга	27,1%	27,8%
	Як сусія	29,2%	22,1%
	Як колегу по роботі	8,3%	7,6%
	Як громадянина моєї країни	21,1%	21,7%
	Як туриста в моїй країні	1,6%	3,0%
	Не згоден приймати в жодній якості	2,3%	2,1%

		Кластер	
		Єврооптимісти	Євроскептики
В ЯКІЙ ЯКОСТІ ВИ ГОТОВІ ПРИЙНЯТИ: ВІЛ-інфіковану людину	Як члена моєї сім'ї	5,2%	5,5%
	Як близького друга	8,9%	10,4%
	Як сусія	13,3%	14,9%
	Як колегу по роботі	7,6%	8,7%
	Як громадянина моєї країни	37,8%	32,7%
	Як туриста в моїй країні	10,7%	4,9%
	Не згоден приймати в жодній якості	16,7%	22,9%

		Кластер	
		Єврооптимісти	Євроскептики
В ЯКІЙ ЯКОСТІ ВИ ГОТОВІ ПРИЙНЯТИ: Представника сексуальних меншин	Як члена моєї сім'ї	2,3%	3,4%
	Як близького друга	4,7%	4,0%
	Як сусія	9,4%	8,5%
	Як колегу по роботі	4,9%	8,3%
	Як громадянина моєї країни	26,0%	22,9%
	Як туриста в моїй країні	14,6%	11,3%
	Не згоден приймати в жодній якості	38,0%	41,6%

		Кластер	
		Єврооптимісти	Євроскептики
В ЯКІЙ ЯКОСТІ ВИ ГОТОВІ ПРИЙНЯТИ: Людину, яка відбула кримінальне покарання	Як члена моєї сім'ї	5,2%	7,9%
	Як близького друга	2,3%	6,8%
	Як сусіа	7,0%	11,5%
	Як колегу по роботі	4,4%	4,7%
	Як громадянина моєї країни	37,0%	33,8%
	Як туриста в моїй країні	8,6%	7,2%
	Не згоден приймати в жодній якості	35,4%	28,2%

		Кластер	
		Єврооптимісти	Євроскептики
ЧИ Є У ВАС РОДИЧІ АБО ДРУЗИ, ЯКІ ЖИВУТЬ В КРАЇНАХ ЄВРОПИ?	Так	70,3%	42,9%
	Ні	29,7%	57,1%

		Кластер	
		Єврооптимісти	Євроскептики
З ЯКИХ ДЖЕРЕЛ ВИ НАЙЧАСТІШЕ ОТРИМУЄТЕ ІНФОРМАЦІЮ ПРО ПОДІЇ В КРАЇНАХ ЄВРОПИ?	Українські телеканали	77,1%	71,8%
	Російські телеканали	2,3%	5,5%
	Західні телеканали	6,0%	2,3%
	Українські новинні інтернет-сайти	37,5%	25,9%
	Російські новинні інтернет-сайти	1,6%	3,6%
	Західні новинні інтернет-сайти	8,6%	5,1%
	Соціальні мережі	39,6%	24,6%
	Українські друковані видання	12,0%	9,1%
	Радіо	10,2%	11,5%
	Бесіди з рідними, друзями, знайомими, які проживають в Україні	24,5%	23,8%
	Бесіди з рідними, друзями, знайомими, які проживають в країнах Європи	26,3%	14,2%
	Інші джерела	2,3%	2,1%
	Мене не цікавлять новини про події в країнах Європи	1,8%	5,9%

		Кластер	
		Єврооптимісти	Євроскептики
ЯКИЙ НАПРЯМОК ІНТЕГРАЦІЇ СЛІД ОБРАТИ УКРАЇНІ?	Європейський Союз	93,0%	31,4%
	Митний Союз (Росія, Білорусь, Казахстан, Киргизія і Вірменія)	1,0%	13,2%
	Ні ЄС, ні ТС	5,7%	35,9%
	Важко відповісти	,3%	19,5%

		Кластер	
		Єврооптимісти	Євроскептики
ЯКИЙ РІВЕНЬ ЗБЛИЖЕННЯ УКРАЇНИ З ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ ВИ ВВАЖАЄ ДОЦІЛЬНИМ?	Спільна культурна політика	15,9%	10,4%
	Спільна зовнішня політика	33,1%	16,3%
	Єдиний ринок, спільна економічна система	44,5%	22,3%
	Спільний ринок енергетики	18,2%	11,9%
	Спільна валюта	11,2%	11,0%
	Гармонізоване законодавство	20,8%	9,8%
	Спільний ринок праці	44,3%	21,4%
	Спільна система безпеки	42,7%	19,1%
	Спільна система освіти та охорони здоров'я	25,0%	12,5%
	Приєднання до шенгенської зони	31,8%	15,9%
	Зближення недоцільне	1,8%	23,1%
	Інше	0,0%	,2%
Важко відповісти	4,2%	20,0%	

		Кластер	
		Єврооптимісти	Євроскептики
ЯКБИ СЬОГОДНІ ПРОВЕДИВСЯ РЕФЕРЕНДУМ ПРО ВСТУП УКРАЇНИ В НАТО, ЯК БИ ВИ ПРОГОЛОСУВАЛИ?	За вступ в НАТО	90,6%	28,7%
	Проти вступу в НАТО	5,7%	40,8%
	Не голосував би	,8%	10,0%
	Важко відповісти	2,9%	20,6%

		Кластер	
		Єврооптимісти	Євроскептики
ВАША СТАТЬ:	Чоловіча	46,4%	52,7%
	Жіноча	53,6%	47,3%

		Кластер	
		Єврооптимісти	Євроскептики
СКІЛЬКИ ПОВНИХ РОКІВ ВАМ ВИПОВНИЛОСЯ?	18-29 років	18,0%	17,2%
	30-44 років	32,3%	21,4%
	45-59 років	31,3%	22,9%
	60 років і більше	18,5%	38,4%

		Кластер	
		Єврооптимісти	Євроскептики
ВАШ СІМЕЙНИЙ СТАН:	Неодружений \ незаміжня	13,8%	19,7%
	Одружений \ заміжня	73,4%	56,1%
	Живемо разом \ цивільний шлюб	3,1%	,8%
	Розлучений \ розлучена	5,5%	9,1%
	Вдовець \ вдова	3,6%	13,8%
	Відмова від відповіді	,5%	,4%

		Кластер	
		Єврооптимісти	Євроскептики
ЯКА У ВАС ОСВІТА?	Неповна середня (9 класів і менше)	,3%	3,4%
	Середня загальна (школа)	4,2%	17,2%
	Середня спец?альна (технікум, коледж, училище)	33,9%	40,1%
	Незакінчена вища (навчаєтесь у ВНЗ)	4,7%	6,4%
	Вища (диплом спеціаліста, бакалавра, магістра, вчений ступін)	56,3%	31,8%
	Відмова від відповіді	,8%	1,1%

		Кластер	
		Єврооптимісти	Євроскептики
ДО ЯКОЇ НАЦІОНАЛЬНОСТІ ВИ СЕБЕ ВІДНОСИТЕ?	Українець (ка)	99,0%	84,3%
	Росіянин (ка)	,5%	11,9%
	Білорус(ка)	0,0%	,4%
	Молдаванин (ка)	0,0%	,6%
	Єврей (ка)	,3%	,2%
	Інша	,3%	1,7%
	Відмова від відповіді	0,0%	,8%

		Кластер	
		Єврооптимісти	Євроскептики
ЯКОЇ НАЦІОНАЛЬНОСТІ ВАША МАТИ?	Українець (ка)	94,0%	82,2%
	Росіянин (ка)	4,2%	12,7%
	Білорус(ка)	1,0%	1,5%
	Молдаванин (ка)	0,0%	,4%
	Єврей (ка)	,3%	,6%
	Інша	,5%	1,5%
	Відмова від відповіді	0,0%	1,1%

		Кластер	
		Єврооптимісти	Євроскептики
ЯКОЇ НАЦІОНАЛЬНОСТІ ВАШ БАТЬКО?	Українець (ка)	91,4%	78,3%
	Росіянин (ка)	4,9%	15,7%
	Білорус(ка)	,3%	1,1%
	Молдаванин (ка)	0,0%	0,0%
	Єврей (ка)	,8%	,4%
	Інша	1,6%	3,0%
	Відмова від відповіді	1,0%	1,5%

		Кластер	
		Єврооптимісти	Євроскептики
ЯКОЇ НАЦІОНАЛЬНОСТІ ВАШ ЧОЛОВІК \ ДРУЖИНА?	Українець (ка)	81,0%	59,9%
	Росіянин (ка)	3,1%	7,0%
	Білорус(ка)	0,0%	,2%
	Молдаванин (ка)	0,0%	,6%
	Єврей (ка)	,3%	,2%
	Інша	,3%	,6%
	Немає чоловіка\дружини	14,8%	30,1%
	Відмова від відповіді	,5%	1,3%

		Кластер	
		Єврооптимісти	Євроскептики
ЯКОЮ МОВОЮ ВИ ПЕРЕ- ВАЖНО СПІЛКУЄТЕСЯ ВДО- МА?	Українською	78,4%	43,5%
	Російською	20,8%	53,5%
	Татарською	,5%	,6%
	Угорською	0,0%	0,0%
	Польською	0,0%	0,0%
	Румунською	0,0%	0,0%
	Іншою	,3%	1,9%
	Відмова від відповіді	0,0%	,4%

		Кластер	
		Єврооптимісти	Євроскептики
ЯК БИ ВИ СЕБЕ ІДЕНТИФІКУВАЛИ?	Громадянин світу	6,8%	9,6%
	Громадянин Європи	7,0%	2,3%
	Громадянин України	82,6%	74,5%
	Член регіональної громади	2,1%	1,1%
	Громадянин колишнього СРСР	,8%	8,3%
	Інше	,5%	1,3%
	Відмова від відповіді	,3%	3,0%

		Кластер	
		Єврооптимісти	Євроскептики
СКАЖІТЬ, ВИ ВІРУЮЧА ЛЮДИНА?	Так	90,6%	78,6%
	Ні	8,1%	19,5%
	Відмова від відповіді	1,3%	1,9%

		Кластер	
		Єврооптимісти	Євроскептики
ЩО З НАВЕДЕНОГО ДАЛІ НАЙКРАЩЕ ХАРАКТЕРИЗУЄ ВАШУ ЗАЙНЯТІСТЬ?	Керівник організації \ компанії (заступник)	1,6%	,4%
	Власник \ співвласник великої або середньої приватної ком- пан	,8%	,4%
	Приватний підприємець	8,9%	4,2%
	Керівник підрозділу, відділу, сектору і т.д. \ менеджер	4,2%	2,1%
	Спеціаліст, але не керівник (лікар, юрист, бухгалтер, інжене	15,1%	8,3%
	Спеціаліст в галузі науки, куль- тури, охорони здоров'я, освіт	14,6%	4,2%
	Службовець (секретар, касир, друкарка, нижня ланка апарату у	8,1%	5,1%
	Творчі спеціальності (художник, письменник тощо)	2,3%	0,0%
	Кваліфікований робітник	13,3%	15,7%
	Некваліфікований робітник	2,9%	1,5%
	Учень, студент	1,8%	4,9%
	Безробітний, домогосподарка	8,9%	11,5%
	Пенсіонер	14,8%	39,1%
	Інше	2,1%	1,3%
	Відмова від відповіді	,8%	1,3%

Всеукраїнське соціологічне дослідження «Українське суспільство та європейські цінності» було проведено Інститутом Горшеніна у співпраці з Представництвом Фонду ім. Фрідріха Еберта в Україні та Білорусі

Вихідні дані

Фонд імені Фрідріха Еберта | Представництво в Україні
01004 Україна, Київ, Пушкінська 34

Відповідальний за друк:

Маттес Бубе | Директор, ФФЕ Київ

Тел.: +38 (044) 234 0038 | Факс: +38 (044) 451 4031

<http://fes.kiev.ua>

Замовлення публікацій:

mail@fes.kiev.ua

Комерційне використання усіх публікацій, виданих Фондом ім. Фрідріха Еберта (ФФЕ) не дозволяється без письмового дозволу ФФЕ.

Представництво Фонду ім. Фрідріха Еберта в Україні

Фонд ім. Фрідріха Еберта (ФФЕ) - це політичний фонд, центральний офіс якого знаходиться у Німеччині. Наша діяльність зосереджена на ключових ідеях та цінностях соціал-демократії: свобода, справедливість та солідарність. Наша міжнародна співпраця забезпечується мережею представництв в більш ніж 100 державах. Наші зусилля спрямовані на підтримку політики мирної співпраці та прав людини, допомогу у створенні та консолідації демократичних інститутів, що базуються

на засадах соціальної справедливості та верховенства права, такими як вільні профспілки та сильне громадянське суспільство.

Ми активно виступаємо за соціальну, демократичну та конкурентоздатну Європу в рамках євроінтеграційних процесів. Саме в дусі цих принципів Представництво ФФЕ у Києві, з часу свого заснування у 1996 році, підтримує діалог з українськими партнерами, в тому числі із ширшого кола питань, таких як демократичний сталий розвиток та безпека людини.

Погляди, висловлені у цій публікації, не обов'язково відображають погляди Фонду ім. Фрідріха Еберта або організації, де працюють автори